

Віталій МАТВЄЄВ

доктор філософських наук,
професор кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін
Київського інституту Національної гвардії України
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-9914-2233
Email: vmvitaliymatveev@gmail.com

Ольга ДОБРОДУМ

доктор філософських наук, професор кафедри журналістики та реклами,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0001-7651-4946
Email: dobrodum.olga@gmail.com

**ОСНОВНІ НАРАТИВИ ДУХОВНО-СОЦІАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КРІШНАЇТІВ ПІД ЧАС
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Анотація. У статті аналізується значення вайшнавської традиції та її актуальність у сучасному світі. Вказується, що приблизно за півстоліття в Україні з моменту появи вчення Шріла Прабхупади на території України спільнота ISKCON розвинулася як один з інститутів українського суспільства, тому їх ідеологія та діяльність як духовна, так і соціальна не може не цікавити як дослідників, так і пересічних українців, особливо під час російсько-української війни, коли кожна організація, кожний член суспільства відіграє важливу роль в цьому протистоянні. Автори статті вказують, що війна в Україні викликала широкий резонанс у всьому світі, в тому числі в Індії, тому індуїзм з його багатоманітною філософією може запропонувати власну інтерпретацію цієї трагічної події, шляхи досягнення миру, запрошуючи поглянути на неї з точки зору духовності та моралі.

Дана стаття присвячена дослідженню такого відгалуження індуїзму, як «Міжнародне товариство свідомості Крішні» (ISKCON). У цьому плані треба враховувати, що ISKCON є децентралізованою організацією, тому її представники не завжди виступають від імені всієї організації, яка має, за свідоцтвами самих крішнаїтів, понад 7 мільйонів послідовників у всьому світі.

У статті досліджуються плюралізм позицій ISKCON, зокрема українських крішнаїтів, щодо війни в Україні, розглядаються історичні та філософські аспекти, що лежать в основі діяльності даної організації.

Підкреслюється, що духовний розвиток є центральним аспектом життя Харе Крішна під час війни та конфліктів, що особливо важливо, оскільки духовні практики допомагають підтримувати внутрішній мир і рівновагу, справлятися з труднощами і знаходити сили для подолання випробувань.

У той же час підкреслюється, що українські крішнаїти не відмовляються йти в армію і воювати за незалежність України, тобто серед українських вайшнавів є певне протиріччя: більша частина акцент робить на духовному розвитку, а інша - на силовому відстоюванні територіальної цілісності країни. Їх об'єднує соціальна діяльність. Вони надають допомогу біженцям, займаються благодійницькою діяльністю, в якій особливе місце займає програма «Їжа життя»: роздача гарячих вегетаріанських обідів для всіх потребуючих такої допомоги.

Крішнаїти пропагують індуїстську філософію сільського господарства, де екофермерство відіграє важливу соціальну роль. Таким чином, через близькість до природи і через власний духовний розвиток вони намагаються змінити суспільство на краще.

Ключові слова: бгакті-йога, духовний розвиток індуїзм, індійська філософія, ISKCON, «Їжа життя», крішнаїти, російсько-українська війна, Шріла Прабхупада.

Vitalii MATVIEIEV

Doctor of Science in Philosophy,
Professor at the Department of Social,
Humanitarian and Legal Disciplines,
Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine
Kyiv, Ukraine

THE MAIN NARRATIVES OF SPIRITUAL AND SOCIAL ACTIVITIES OF UKRAINIAN KRISHNITS DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. The development of methods for diagnosing worldview positions becomes particularly relevant in war **Abstract.** The article analyzes the meaning of the Vaishnava tradition and its relevance in the modern world. It is indicated that for about half a century in Ukraine since the appearance of the teachings of Srila Prabhupada on the territory of Ukraine, the ISKCON community has developed as one of the institutions of Ukrainian society, therefore their ideology and activity, both spiritual and social, cannot fail to interest both researchers and ordinary Ukrainians, especially during the Russo-Ukrainian war, when every organization, every member of society plays an important role in this confrontation. The authors of the article point out that the war in Ukraine caused a wide resonance all over the world, including in India, so Hinduism with its rich philosophy can offer its own interpretation of this tragic event, ways to achieve peace, inviting to look at it from the point of view of spirituality and morality.

This article is devoted to the study of such a branch of Hinduism as the "International Society for Krishna Consciousness" (ISKCON). In this regard, it should be taken into account that ISKCON is a decentralized organization, so its representatives do not always speak for the entire organization, which has more than 7 million followers worldwide, according to the Krishnaites themselves.

The article examines the pluralism of the positions of ISKCON, in particular the Ukrainian Krishnaites, regarding the war in Ukraine, examines the historical and philosophical aspects underlying this organization.

It emphasizes that spiritual development is a central aspect of Hare Krishna life - during times of war and conflict, which is especially important because spiritual practices help maintain inner peace and balance. cope with difficulties and find strength to overcome trials.

At the same time, it is emphasized that Ukrainian Krishnaites do not refuse to join the army and fight for the independence of Ukraine, that is, there is a certain contradiction among Ukrainian Vaishnavs: most of them emphasize spiritual development, while others emphasize the territorial integrity of the country. They are united by social activity - they provide assistance to refugees, engage in charitable activities, in which the "Food for Life" program takes a special place, distributing delicious vegetarian dinners to all those in need of such assistance.

Krishnaites promote a Hindu philosophy of agriculture, where organic farming plays an important social role. Thus, through their closeness to nature and through their own spiritual development, Vans try to change society for the better.

Keywords: bhakti yoga, spiritual development of Hinduism, Indian philosophy, ISKCON, "Food of Life", Krishnaites, Russian-Ukrainian war, Srila Prabhupada.

Постановка проблеми. У сучасному світі індуїзм є однією з найчисельніших релігій, а індійська філософія – однією з найдавніших філософських традицій у світі. Вона має глибоке коріння. Загалом ведична культура Індії почалася більше 4000 років тому і має багату історію розвитку, яка є актуальною і сьогодні [17; 18; 21]. Більше того, цікавість до культурно-релігійної спадщини Індії, в тому числі вайшнавської, почала зростати, починаючи з другої половини XX століття і є характерною на сьогодні [22]. Це виражається, зокрема, в тому, що Генеральна Асамблея ООН проголосила 21 червня Міжнародним днем йоги. Також можна вказати, що 29 лютого 2024 року під егідою ЮНЕСКО у всьому світі відбулися святкування та вшанування 150-ї річниці від дня народження Шрілі Бхактисіддханті Сарасваті Тхакура – гурuzасновника Міжнародного товариства свідомості Крішні (ISKC), духовного вчителя Бхактіведанти Шрілі Прабхупади, який у 1966 році заснував ISKCON, індійську вайшнавську релігійну організацію, що пропагує філософію бхакті-йоги, засновану на поклонінні Крішні.

На території колишнього Радянського Союзу, в тому числі і в Україні, перші кришнаїтські громади почали виникати в 70-х роках XX століття, коли в 1971 році Москву відвідав засновник ISKCON Бхактіведанта Свами Прабхупада на запрошення відомого радянського індолога Г.Г. Котовського. В один із днів свого перебування Прабхупада познайомився з молодим перекладачем Анатолієм Піняєвим, який на той час перебував, за його словами, «у пошуках самого себе», і тому серйозно зацікавився вченням Харе Крішна. Через деякий час А. Піняєв пройшов посвяту і отримав духовне ім'я – Ананда Шанті. До речі, співавтор цієї статті В. Матвєєв був особисто знайомий з Анатолієм Піняєвим, оскільки з 1987 по 1990 рр. навчався в аспірантурі, працював над дисертацією на тему «Критичний аналіз соціально-антропологічних поглядів сучасного кришнаїзму», яку він успішно захистив у березні 1991 року. Стаття «Віддани Крішні – хто вони?» [6, с. 25–28], яка була опублікована в журналі «Наука і релігія», журналі, що видавався на той час тиражем в 700 000 екземплярів, за словами самих вайшнавів, стала своєрідним переломним каменем, знаменуючи перехід від невибір-

кової критики з боку адміністративних органів і офіційних наукових інституцій до конструктивного діалогу з представниками Міжнародного товариства свідомості Крішні.

За приблизно півстоліття з моменту появи вчення Шрілі Прабгупади на території України спільнота ISKKON розвинулася як один з інститутів українського суспільства, тому нас цікавить їх ідеологія та діяльність як духовна, так і соціальна, особливо під час російсько-української війни, коли кожна організація, кожний член суспільства відіграє важливу роль у протистоянні з агресором.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам діяльності «Міжнародного товариства свідомості Крішні» на даний момент присвячено немало публікацій. До авторів, які працюють із цією проблематикою, можна віднести Бодак В. [15], Борділовську О. [16], Карпицького М. [13; 14], Матвеєва В. [6; 7; 8; 9], Добродум О. [3; 4; 5], Філь Ю. [12; 13; 14], Филипович Л. та ін. Дотичними до розвідок вказаних науковців варто додати низку релігієзнавчих текстів, які можуть бути використані як методологічні для висвітлення даної проблематики [Див., напр.: 10; 11; 23; 24; 25]. І все ж тема дослідження діяльності українських крішнаїтів під час російсько-української війни все ще потребує ґрунтовного дослідження.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз основних наративів суспільної діяльності українських представників «Міжнародного товариства свідомості Крішні». Розглянути варіації і позиції даної релігійної організації щодо російсько-української війни. Проаналізувати альтернативний спосіб їхнього життя, виявивши в ньому позитивні моменти для гідного переживання нинішньої ситуації в Україні.

Основна частина. Війна в Україні викликала широкий резонанс у всьому світі, в тому числі в Індії, тому індуїзм із його багатою філософією може запропонувати власну інтерпретацію цієї трагічної події і шляхи досягнення миру, запрошуючи нас поглянути на неї з точки зору духовності та моралі. Водночас індуїзм не дає простих відповідей на складні питання, і кожна людина, організація чи країна повинні знайти свою дгарму, власний шлях до миру та справедливості.

Дана стаття присвячена дослідженню такого відгалуження індуїзму як «Міжнародне товариство свідомості Крішні» (ISKCON). У цьому плані треба враховувати, що ISKCON є децентралізованою організацією, тому її представники не завжди виступають за всю організацію, яка, за свідченням самих вайшнавів, має понад мільйон послідовників у всьому світі. Із початку російсько-української війни у 2022 році ISKCON зіткнувся з важким вибором щодо того, як реагувати на цей конфлікт.

Розуміння позиції ISKCON щодо війни в Україні вимагає розгляду історичних та філософських аспектів, що лежать в основі діяльності даної організації. Бакті-йога, центральна філософія ISKCON, зосереджена на відданості та любові до Бога, вчить,

що мирські справи, такі як політика, є тимчасовими, і що справжній мир і щастя можна знайти лише слідуючи духовним шляхом [2].

Стосовно розуміння сутності людини сучасний крішнаїзм, як, власне, будь-яка інша релігія, проповідує дуалізм душі і тіла, проводячи чітку демаркацію між цими поняттями. Крішнаїти або вайшнави, тобто віддані Богу, як вони себе називають, приймають ведичне визначення життя, як вічного існування «нефізичної фундаментальної частинки, що називається атмою і характеризується свідомістю». Тобто, первинним в людині крішнаїти вважають душу: «...Матерія твориться духом. Дух не виникає на певній стадії розвитку матерії: навпаки, цей матеріальний світ проявляється лише на основі духовної енергії» [1, с. 358]. Тіло крішнаїти називають «кшетра-г'я» (поле діяльності) для обумовленої душі, що прагне встановити своє панування над матеріальною природою. Поняття «обумовлена душа» крішнаїти вживають у значенні втрати душею її справжнього, природнього становища, тобто повної незалежності від матеріального світу.

Тому дана організація в першу чергу зосереджена на духовній практиці, поширенні своєї філософії та служінні суспільству. ISKCON, зазвичай, не втручається в політичні справи, не підтримує і не засуджує жодну зі сторін конфлікту, тому членів ISKCON по всьому світу закликають молитися за мир і єдність.

Але все ж російсько-українська війна поставила ISKCON у складне становище: організація намагається зберегти нейтралітет, але це виявилось важко зробити, і розбіжності всередині ISKCON, ймовірно, триватимуть і в майбутньому. Деякі члени засуджують дії Росії, а інші висловлюють підтримку її діям – розбіжності, які призвели до напруженості та протиріч у спільноті.

У той же час прихильники різних точок зору намагаються знайти баланс між своїми релігійними переконаннями, політичними поглядами та почуттям співчуття до обох сторін конфлікту. У березні 2022 року ISKCON India організував збір коштів на допомогу українським біженцям, храми Крішні по всьому світу провели молитовні акції за мир в Україні, а частина крішнаїтів висловили свою підтримку Україні в соціальних мережах та на інших онлайн-платформах. Багато вайшнавів висловлювали співчуття Україні, засуджуючи насильство та руйнування, спричинені війною. Вони організовували молитовні мітинги, гуманітарні акції та демонстрації на підтримку українського народу, закликали до мирного завершення війни. Члени організації в Україні та інших країнах беруть участь у мирних акціях протесту проти війни, надаючи допомогу українським біженцям.

Духовний розвиток є центральним аспектом життя Харе Крішна під час війни та конфліктів, що особливо важливо, оскільки духовні практики допомагають підтримувати внутрішній мир і рівновагу. Медитація, читання священних писань, участь у духовних зборах та інші ритуали допомагають крішнаїтам справлятися з труднощами і знаходити сили

для подолання випробувань. Питання війни та миру для українських крішнаїтів мають глибоке духовно-етичне значення, і це не просто філософські міркування, а реальні виклики та можливості для прояву своїх духовних принципів, адже, слідуючи вченню Крішни, вони прагнуть нести любов та мир у суспільство, долаючи труднощі та втілюючи свої цінності у повсякденному житті [24].

Варто зазначити, що діяльність ISKCON має значний вплив на суспільну свідомість, пропагуючи принципи милосердя, взаємодопомоги та ненасильства. Під час війни ці принципи стають особливо важливими, допомагаючи людям зберігати людяність і піклуватися один про одного навіть у найважчих ситуаціях. Крішнаїти беруть участь у міжрелігійних діалогах, які сприяють взаєморозумінню та співпраці між різними релігіями, їх участь сприяє створенню атмосфери довіри та взаємоповаги. Прикладами міжрелігійних ініціатив є участь у міжнародних конференціях та симпозіумах, де обговорюються важливі питання духовного розвитку та миротворчості, реалізація спільних проектів з представниками інших релігій, спрямованих на зміцнення миру та взаєморозуміння, проведення лекцій та семінарів, спрямованих на популяризацію ідей толерантності та поваги до різних релігій, проведення фестивалів, де представники різних релігій можуть обмінюватися досвідом та обговорювати важливі питання духовного розвитку та миротворчості, приймати участь у програмах культурного обміну, які сприяють розширенню кругозору та збагаченню духовної культури різних народів, організації спільних проектів із представниками інших релігій, спрямованих на зміцнення миру та злагоди [25]. У цьому плані ISKCON веде активну місіонерську діяльність на території України; товариство прагне обґрунтувати нерозривний генетичний зв'язок української та ведичної культур.

Юлія Філь та Миколай Карпицький – українські індологи, які опитали 120 відданих Крішни щодо їхнього ставлення до війни та відновлення стосунків із російськими вайшнавами, вважають, що крішнаїтів в Україні характеризує, з одного боку, трансцендентна позиція, найбільш аполітична та ескапістська, і позиція кшатрія, коли стверджується, що відданим Крішни треба воювати і ця позиція тлумачиться як захист дгарми та оновлення морального закону. Між представниками цих полярних поглядів може спостерігатися взаємна неприязнь і навіть ворожнеча. Проросійські респонденти виступали з проросійськими наративами, сприймаючи війну як війну бісів з демонами в політиці, хоча деякі з них були готові вибачитися перед українцями.

Український ISKCON заборонив приймати посвячення від російських гуру. Із 6 гуру-ініціаторів тільки 1 проукраїнський, 2 проросійські, решта мовчать, а ці два гуру є проросійськими і путіністами, вони вважають, що зараз Курукшетра та що вони – росіяни – Пандави, а ми – Каурави [14].

Позицію відстоювання цілісності своєї Батьківщини займає, наприклад, Михайло Ташков, капітан Збройних сил України, відданий ISKCON та керівник

проекту Spiritual Matter. Він вважає це священним обов'язком кожного українця. Михайло Ташков також повідомляє, що ідентифікував 172 воїнів Крішна, а всього їх може бути більше двохсот. Для відносно невеликої «пацифістської» релігійної громади це немало, адже до війни їх в Україні було майже 40 тисяч, а зараз, мабуть, удвічі менше. Михайло Ташков каже, що вже відомо про 43 загиблих, 9 зниклих безвісти та в полоні – 1, 2 загиблих серед цивільних, демобілізовні – 32. Інформація з інтерв'ю авторів статті з Михайлом Тишковим від 26.10.2025 р.

В публікації Філь Ю.С. «Адепти «Харе Крішна» йдуть воювати за Україну: війна змінила крішнаїтів», розміщеній на сайті, вказується: «Так у сердовищі українських крішнаїтів виник поділ між тими, хто вважає, що потрібно вести релігійне життя як раніше, і тими, хто вважає, що потрібно брати активну участь у захисті своєї країни. Гостра полеміка між ними супроводжується часом несправедливими звинуваченнями одне одного. Однак і ті, й інші проти агресії Росії, суперечка тільки в тому, чи потрібно боротися з цією агресією, і в якій формі боротися. З прихильниками відверто проросійської позиції українські крішнаїти навіть не вступають у дискусію, тому розкол між українськими й російськими крішнаїтами вже неможливо подолати» [12].

Михайло Ташков також обґрунтовує актуальність для сучасних українців принципу юкта-вайрагья поняття, що походить із індуїстської філософії, вперше описане в книзі «Нектар зречення» Шрілі Нароттами Даса Тхакура, і є найважливішим поняттям у філософії Гауді-вайшнавизму. У перекладі з санскриту юкта-вайрагья означає «збалансоване зречення» або «рівновага у зреченні», суть цього принципу полягає в пошуку балансу між матеріальним і духовним життям, він підкреслює важливість розумної відмови від мирських прихильностей і задоволень, не виходячи за межі, де зречення стає крайністю або аскетизмом. Наприклад, замість повної відмови від матеріальних благ принцип юкта-вайрагья закликає до використання їх мудро, без прив'язаності, яка може спричинити страждання. Вважається, що таким чином ми отримуємо, так би мовити, одухотворену матерію, діалектичний союз пракріті з пурушою, або духовною сутністю.

У цьому плані М. Ташков слідує також позиції засновника ISKCON Шрілі Прабгупади. Так, в своїх коментарях до «Бхагавад-гіти» Прабгупада наводить 18 пунктів із повчань Крішни, дотримуючись яких його відданий повинен культивувати трансцендентальне знання. У пункті 17 відзначається, що вайшнав повинен жити в віддаленому місці і уникати компанії атеїстів [1, с. 617]. Однак на практиці Шріла Прабгупада трансформував це положення фактично у протилежне. Він різко критикував так званих «бабаджі», що не ведуть проповідницьку діяльність, а співаючи, прославляють ім'я Крішни у віддалених місцях Вріндавана. Таке життя Прабгупада називає «розпутним».

Майже в кожному творі Прабгупади виразно виділяються установки для відданого Крішни: по-

перше, вести місіонерську роботу і, по-друге, направляти матеріальні блага на службу Крішні [Шрімад Бгаватам – 4.23.16; 1.2.16; 1.17.42; 3.9.12; 3.9.24; 3.9.8; 4.24.58; 4.29.1; 6.17.28; 11.2.47; 7.8.52; Чайтан'я-чарітамріта аді-ліла - 7.32; 7.39; 7.92; 7.95-96; 9.47; Чайтан'я-чарітамріта мадг'я - 8.128; 20.6; 27.7; Чайтан'я-чарітамріта ант'я - 2.13-14].

У цілому ISKCON в Україні заперечує війну як спосіб вирішення соціальної проблеми та засуджує війну на духовному рівні, але вважає, що участь у бойових діях є вибором окремих віруючих. Поки що невідомо про жодне кримінальне переслідування представників ISKCON як ухилинтів від призову; вони служать в армії або мають бронювання, але загалом спільнота ISKCON допомагає армії, надає гуманітарну допомогу нужденним завдяки проекту «Їжа життя», тобто ISKCON виступає тут як посол і представник цінностей індуїзму.

Та все ж, хоча крішнаїти можуть мати різні думки щодо конкретних аспектів війни, загальна духовна позиція спрямована на мир, ненасильство, ідеали справедливості та захисту страждаючих [19; 20].

Прикладами соціальних та антикризових проєктів є організація крішнаїтами заходів із роздачі їжі та надання тимчасового житла бездомним, допомога їм у подоланні труднощів та знаходженні шляху хворим до одужання. Вони беруть на себе проведення освітніх та розважальних заходів для дітей-сиріт, спрямованих на їх духовний розвиток та соціальну адаптацію. Приклади також включають організацію заходів і програм підтримки для людей похилого віку, надання їм догляду та уваги, кампанії з розподілу їжі, надання тимчасового житла та медичної допомоги постраждалим від стихійних лих і конфліктів, розробку програм підтримки для безробітних, малозабезпечених сімей та інших уразливих груп населення, проведення освітніх програм і тренінгів, спрямованих на розвиток навичок, необхідних для подолання криз та відновлення.

«Їжа для життя» – це волонтерська соціальна ініціатива, яка дуже актуальна для сучасного суспільства. «Їжа для життя» – благодійна організація, заснована в 1974 році в рамках «Міжнародного товариства свідомості Крішні», яка займається допомогою людям, які постраждали від війн та криз, забезпечує харчуванням і медичною допомогою дітей, які постраждали від війн, а також забезпечує безкоштовним гарячим вегетаріанським харчуванням людей, які опинилися в складній життєвій ситуації. Програма діє в усьому світі і спрямована на боротьбу з голодом і бідністю шляхом пропагування принципу священної поваги до всіх живих істот.

Завдяки цій програмі волонтери не лише допомагають бідним та бездомним, а й організовують роздачу їжі під час стихійних лих та кризових ситуацій. Під час російсько-української війни цей проєкт став життєво важливим для багатьох людей, які опинилися у бойових діях та гуманітарній кризі.

Проєкт «Їжа для життя» демонструє, що навіть у найскладніших ситуаціях можна знайти спосіб

допомогти іншим і підтримати тих, хто цього потребує. Діяльність ISKCON та проєкту «Їжа життя» мають значний вплив на суспільну свідомість, пропагуючи цінності милосердя, взаємодопомоги та ненасильства. В умовах російсько-української війни ці принципи набувають особливого значення, допомагаючи людям зберігати людяність і піклуватися один про одного.

Важливим моментом є те, що крішнаїти концептуально характеризуються екофілософією та екоетологією; одним із рекомендованих способів заробітку для вайшнавів є сільське господарство, що яскраво проілюстровано на прикладі Нового Маяпуру в Магдалинівці Дніпропетровської області (Україна), який є сучасним екопоселенням. Держава може підтримувати екопоселення, оскільки таким чином можна було б вирішити продовольчу проблему, в тому числі і в умовах війни. Держава гіпотетично могла б допомогти фінансуванням, будівництвом теплиць та супутньої інфраструктури, що, звичайно, є вигідним вкладенням.

Крішнаїти пропагують індуїстську філософію сільського господарства, але для цього потрібна державна підтримка, і екофермерство тут відіграє важливу соціальну роль. Із їхньої точки зору, кожен має робити те, що може, для всіх у суспільстві (подібно до ідеальної держави Платона), і крішнаїти можуть успішно виховувати на ведичних засадах та вміють чудово готувати. Крішнаїти стверджують, що свідомість Крішні є вищим рівнем індійської культури, вираженою в бгакті-йозі, яка наголошує на питаннях релігійної моралі та вічних трансцендентних цілях. Власне, це і є основою гуманітарної місії та благодійності крішнаїтів під час російсько-української війни, яка актуалізує проблеми моралі та релігійних принципів.

Висновки. Бгакті-йога, центральна філософія ISKCON, зосереджена на відданості та любові до Бога, вчить, що мирські справи, такі як політика, є тимчасовими, і що справжній мир і щастя можна знайти, лише слідуючи духовним шляхом.

Російсько-українська війна поставила ISKCON у складне становище: організація намагається зберегти нейтралітет, але це виявилось важко зробити, і розбіжності всередині ISKCON, ймовірно, триватимуть і в майбутньому.

Питання війни та миру для українських крішнаїтів мають глибоке духовно-етичне значення, і це реальні виклики та можливості для прояву своїх духовних принципів, адже, слідуючи вченню Крішні, вони прагнуть нести любов та мир у суспільство, долаючи труднощі та втілюючи свої цінності у повсякденному житті.

Та все ж у середовищі українських крішнаїтів виник поділ між тими, хто вважає, що потрібно вести релігійне життя, як раніше, і тими, хто вважає, що потрібно брати активну участь у захисті своєї країни.

У цілому ISKCON в Україні заперечує війну як спосіб вирішення соціальної проблеми та засуджує війну на духовному рівні, але вважає, що участь у бойових діях є вибором окремих віруючих.

Та все ж, хоча крішнаїти можуть мати різні думки щодо конкретних аспектів війни, загальна духовна позиція спрямована на мир, ненасильство, ідеали справедливості та захисту страждальчих.

Приклад крішнаїтів показує, що духовні засади та цінності можуть стати потужним інструментом для досягнення значних змін у соціумі та встановлення злагоди в суспільстві, для подолання конфліктів та створення більш мирного та справедливого світу, а духовний розвиток та практика можуть мати значний позитивний вплив на суспільство та сприяти встановленню миру та злагоди.

1. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Бхагавад-Гита як вона є. Изд-во «Бхактиведанта Бук Траст», 1986. 832 с.
2. Ганди М. Послание «Бхагавад-Гиты» всему человечеству. URL: <http://sankara.narod.ru/mahatma.html>.
3. Добродум О.В. Индия: архаика и современность. *Sivilizasiya*. Baku: BakiAvrasiyaUniversitetinin, 2015. #8. Pp. 171–177.
4. Добродум О.В. Индия: амбивалентность восприятия. *Sivilizasiya*. Baku: BakiAvraziyaUniversiteti, 2015. # 4. Pp. 9–15.
5. Добродум О.В. Стереотипы мультимедийного восприятия неоиндуизма. *Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць*. Випуск 70 (№3). 2013. С. 498–501.
6. Матвеев В.А. Преданные Кришны — кто они? *Наука и религия*. № 10, 1990. С. 25–28.
7. Матвеев В.О. Шістнадцять слів, 108 намистинок... (Медитація в сучасному крішнаїзмі). *Людина і світ*. № 2. 1999. С. 17–18.
8. Матвеев В.О. Крішнаїзм в Україні: проблеми культурно-релігійного діалогу. К.: «Міленіум», 2005. 224 с.
9. Матвеев В.О. Крішнаїти в Україні. *Сіверянський літопис*. 2001. № 2. С. 94–101.
10. Место вайшнавизма в современной постмодернистской цивилизации. *Поиски: журнал Нахичеванского отделения Национальной Академии наук Азербайджана*. Институт искусства, языка и литературы. Нахичевань, 2016. №4 (22). С. 11–18.
11. Неоиндуизм в постмодернистском контексте (на примере вайшнавизма). *Религия и этничность в светском государстве: материалы междунар. н-практ. конф.* Астана: «Мастер По», 2016. С. 76–83.
12. Філь Ю.С. Адепти «Харе Крішна» йдуть воювати за Україну: війна змінила крішнаїтів. URL: <https://postpravda.info/uk/pravda/zvity/adepti-hare-krishna-idut-voyuvati/>
13. Філь Ю.С., Карпіцький М.М. Захист вайшнавами ISKCON власної ідентичності в контексті дискусій про індуїзм. *Східний світ*. 2021. №1. С. 102–117.
14. Філь Ю.С., Карпіцький М.М. ISKCON в Україні: відповіді на виклики російсько-української війни. URL: <https://www.academia.edu/>
15. Bodak V., Baran I. Church-State Relations During the Russo-Ukrainian War (2014–2024). *East European Historical Bulletin*. 2024. No. 31. Pp. 170–185. DOI: 10.24919/2519-058X.31.306341

16. Bordilovska Olena. India's peace efforts: could it help to stop the war in Ukraine? URL: <https://niss.gov.ua/en/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/indias-peace-efforts-could-it-help-stop-war-ukraine>
17. Gupta Bina. Bhagavad Gita as duty and virtue ethics. Some reflections. *Journal of Religious Ethics*. 2006. Pp. 373–395.
18. Kufayev Igor. Russia-Ukraine Conflict, The Bhagavad Gita, Battle for Peace. 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XWK7hURjDOA>.
19. Nastoiashcha Kateryna, Shamsutdynova-Lebedyuk Tetyana. Research of Processes of Conflictization in Modern Ukrainian Studies Discourse. *Almanac of Ukrainian Studies*. Vol. 32. Pp. 66–69. DOI: 10.17721/2520-2626/2023.32.10
20. Obushnyi M.I. (Ed.). *Conflictization of the Cultural and Historical Space of Ukraine in the Conditions of Modern Threats*. Monograph. Responsible editor: Grabovska I.M. Kyiv: Millennium, 2021. 266 p.
21. Radhakrishnan S. The Ethics of the Bhagavadgita and Kant. *International Journal of Ethics*. Vol. 21. No. 4 (Jul., 1911). Pp. 465–475.
22. Sugunan Sreejith. The Bhagavad Gita and the Ethics of War. Hindu Circles. 2022. October 5. URL: <https://blogs.icrc.org/religion-humanitarianprinciples/bhagavad-gita-ethics-war/>
23. Iryna GRABOVSKA, Tetiana TALKO, Svitlana KAHAMLYK, Maryna HONCHARENKO, Yuliia SIEROVA. Political Ideas Presented by Leaders of the “New Generation” Charismatic Movement Regarding the Formation of Postsecular Trends in Ukraine. *Wisdom*. 2021. Vol. 17 No. 1. Pp. 96–110.
24. Grabovska Iryna, Talko Tetiana. The influence of religious fundamentalism on the formation of the image of the aggressor in the consciousness of modern ukrainian students. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. Pp. 1350–1357.
25. Talko Tetiana, Grabovska Iryna, Kahamlyk Svitlana. Ukrainian Buddhism and Neobuddhism in War Conditions. *Almanac of Ukrainian Studies*. Vol. 33. 2023. Pp. 76–84. DOI:10.17721/2520-2626/2023.33.11

References

1. Bkhaktyvedanta Svamy Prabhupada. *Bkhahavad-Hyta kak ona est*. [Bhaktivedanta Swami Prabhupada. Bhagavad-gita As It Is]. (1986). Yzd-vo «Bkhaktyvedanta Buk Trast». 832 p. (in Russian).
2. Handy M. *Poslanye "Bkhahavad-Hyty" vsemu chelovechestvu* [The Message of the Bhagavad Gita to All Mankind]. URL: <http://sankara.narod.ru/mahatma.html>. (in Russian).
3. Dobrodum O.V. (2015). *Yndyia: arkhayka y sovremennost* [India: Archaic and Modern]. *Sivilizasiya*. Baku: BakiAvrasiyaUniversitetinin. # 8. Pp. 171–177. (in Russian).
4. Dobrodum O.V. (2015). *Yndyia: ambyvalentnost vospriyatiya* [India: Ambivalence of Perception]. *Sivilizasiya*. Baku: BakiAvraziyaUniversiteti. # 4. Pp. 9–15. (in Russian).
5. Dobrodum O.V. (2013). *Stereotypy multymedynoho vospriyatiya neoynduyzma Hileia:*

- naukovyj visnyk: Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 70 (№3). Pp. 498–501. (in Russian).*
6. Matveev V.A. (1990). *Predannyye Kryshny – kto ony?* [Devotees of Krishna – Who are they?]. *Nauka y relyhiya*. № 10. Pp. 25–28. (in Russian).
7. Matvieiev V.O. (1999). *Shistnadtsiat sliv, 108 namystynok... (Medytatsiia v suchasnomu krishnaizmi)* [Sixteen words, 108 beads... (Meditation in modern Krishnaism)]. *Liudyna i svit*. № 2. Pp. 17–18. (in Ukrainian).
8. Matvieiev V.O. (2005). *Krishnaizm v Ukraini: problemy kulturno-relihiinoho dialohu* [Krishnaism in Ukraine: problems of cultural and religious dialogue]. K.: "Milenium". 224 p. (in Ukrainian).
9. Matvieiev V.O. (2001). *Krishnaity v Ukraini* [Krishnaites in Ukraine]. *Siverianskyi litopys*. #2. Pp. 94–101. (in Ukrainian).
10. *Mesto vaishnavizma v sovremennoi postmodernystskoi tsyvylyzatsyy* [The Place of Vaishnavism in Modern Postmodern Civilization]. (2016). *Poysky: zhurnal Nakhchyvanskoho otdeleniya Natsyonalnoi Akademyy nauk Azerbaidzhana. Ynstytut yskusstva, yazyka y lyteratury. Nakhchyvan. №4(22). Pp. 11–18. (in Russian).*
11. *Neoinduizm v postmodernistskom kontekste (na primere vajshnavizma)* [Neo-Hinduism in a postmodern context (using Vaishnavism as an example)]. (2016). *Religiya i etnichnost v svetskom gosudarstve: materialy mezhdunar. n-prakt. konf. Astana: «Master Po»*. Pp. 76–83. (in Russian).
12. Fil Yu.S. *Adepty «Khare Kryshna» ydut voivuvaty za Ukrainu: viina zminyla kryshnaitiv* [Hare Krishna adherents are going to fight for Ukraine: the war has changed the Krishnas]. URL: <https://postpravda.info/uk/pravda/zvity/adepty-hare-krishna-idut-voyuvati/> (in Ukrainian).
13. Fil Yu.S., Karpitskyi M.M. (2021). *Zakhyst vaishnavamy ISKCON vlasnoi identychnosti v konteksti dyskusii pro induizm* [ISKCON Vaishnavas' Defense of Their Own Identity in the Context of Hinduism Debates]. *Skhidnyi svit*. №1. Pp. 102–117. (in Ukrainian).
14. Fil Yu.S., Karpitskyi M.M. (2024). *ISKCON v Ukraini: vidpovidi na vyklyky Rosiisko-ukrainskoi viiny* [ISKCON in Ukraine: responses to the challenges of the Russian-Ukrainian war]. *Skhidnyi svit*. №4. Pp. 87–105. (in Ukrainian).
15. Bodak V., Baran I. (2024). Church-State Relations During the Russo-Ukrainian War (2014–2024). *East European Historical Bulletin*. 2024. No. 31. Pp. 170–185. DOI: 10.24919/2519-058X.31.306341
16. Bordilovska Olena. India's peace efforts: could it help to stop the war in Ukraine? URL: <https://niss.gov.ua/en/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/indias-peace-efforts-could-it-help-stop-war-ukraine>
17. Gupta Bina. (2006). Bhagavad Gita as duty and virtue ethics. Some reflections. *Journal of Religious Ethics*. Pp. 373–395.
18. Kufayev Igor. (2022). Russia-Ukraine Conflict, The Bhagavad Gita, Battle for Peace. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XWK7hURjDOA>.
19. Nastoishcha Kateryna, Shamsutdynova-Lebedyuk Tetyana. (2023). Research of Processes of Conflictization in Modern Ukrainian Studies Discourse. *Almanac of Ukrainian Studies*. Vol. 32. Pp. 66–69. DOI: 10.17721/2520-2626/2023.32.10 (in Ukrainian).
20. Obushnyi M.I. (Ed.), Hrabovska I.M. (Res. ed.) (2021). Conflictization of the Cultural and Historical Space of Ukraine in the Conditions of Modern Threats. Monograph. Kyiv: Millennium. 266 p. (in Ukrainian).
21. Radhakrishnan S. (Jul., 1911). The Ethics of the Bhagavadgita and Kant. *International Journal of Ethics*. Vol. 21. No. 4. Pp. 465–475.
22. Sugunan, Sreejith. (2022). The Bhagavad Gita and the Ethics of War. Hindu Circles. October 5. URL: <https://blogs.icrc.org/religion-humanitarianprinciples/bhagavad-gita-ethics-war/>
23. Iryna GRABOVSKA, Tetiana TALKO, Svitlana KAHAMLYK, Maryna HONCHARENKO, Yuliia SIEROVA. (2021). Political Ideas Presented by Leaders of the "New Generation" Charismatic Movement Regarding the Formation of Postsecular Trends in Ukraine. *Wisdom*. Vol. 17. No. 1. Pp. 96–110.
24. Grabovska Iryna, Talko Tetiana. (2022). The influence of religious fundamentalism on the formation of the image of the aggressor in the consciousness of modern ukrainian students. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". Pp. 1350–1357.
25. Talko Tetiana, Grabovska Iryna, Kahamlyk Svitlana. (2023). Ukrainian Buddhism and Neobuddhism in War Conditions. *Almanac of Ukrainian Studies*. Vol. 33. Pp. 76–84. DOI:10.17721/2520-2626/2023.33.11

Отримано редакцією журналу / Received: 31.10.25
Прорецензовано / Revised: 12.11.25
Схвалено до друку / Accepted: 15.11.25